

<https://doi.org/10.25143/socr.17.2020.2.089-107>

Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā “Par policiju” paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Mg. iur. Mārcis Grinciuns

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija
marcis_g@outlook.com

Kopsavilkums

Rakstā tiek pētīta Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) pausto slepeno izmeklēšanas metožu (*undercover operations*) izpildes principu attiecināmība uz likumā “Par policiju” noteiktā kontrolpirkuma (turpmāk rakstā – policijas kontrolpirkums) izpildi.

Policijas kontrolpirkums galvenokārt tiek veikts, lai atklātu administratīvos pārkāpumus, kuru izskatīšana nav piekritīga ECT, jo Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk rakstā – Konvencija) 6. pantā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu paredzētas apsūdzētajiem krimināllietās [1, angļu valodas versija]. Taču atsevišķos gadījumos arī administratīvais pārkāpums (vai disciplinārpārkāpums) var būt piekritīgs ECT kompetencei – tas atkarīgs no tā, kāda rakstura pārkāpums tiek izmeklēts un kāds sods par tā izdarīšanu paredzēts. ECT ir definējusi trīs kritērijus, pēc kuriem tā vērtē, vai pārkāpums atbilst krimināla pārkāpuma būtībai un ir piekritīgs Konvencijas 6. pantam.

Aktuāls ir jautājums, vai likumpārkāpumi, kuru izmeklēšanā ir paredzēts izmantot policijas kontrolpirkumu, ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam, un, ja tā, vai policijas kontrolpirkuma normatīvais regulējums ir atbilstošs ECT paustajiem slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma principiem (nosacījumiem).

Atslēgvārdi: operatīvā darbība, operatīvais eksperiments, kontrolpirkums, policijas kontrolpirkums, kontrolpirkuma izpildes principi, kūdīšana, provokācija.

levads

Likuma "Par policiju" 12. panta pirmās daļas 34. punktā noteiktā policijas kontrolpirkuma un Operatīvās darbības likuma (ODL) 15. panta trešajā daļā noteiktā operatīvā eksperimenta veida (turpmāk rakstā par operatīvo eksperimentu ODL 15. panta trešās daļas izpratnē – operatīvais eksperiments) izpildē kontrolpirkuma apstākļos saskatāma zināma līdzība. Abos pasākumos iestādes amatpersona vai privātpersona iestādes uzdevumā vēršas pie iestādi interesējošās personas, nodibina ar to kontaktu un, lai noskaidrotu tās tiesisko vai prettiesisko rīcību, izrāda vēlmi iegādāties noteiktus priekšmetus vai pakalpojumus. Šādas maskētas iestāžu aktivitātes ECT terminoloģijā tiek dēvētas par slepenām izmeklēšanas metodēm, savukārt Latvijā atbilstīgi Latvijas likumu terminoloģijai – par operatīvo darbību.

Operatīvais eksperiments tiek veikts noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanā, savukārt policijas kontrolpirkums – kā tika minēts iepriekš – galvenokārt tiek veikts, lai atklātu administratīvos pārkāpumus. Ņemot vērā, ka abu pasākumu izpildes būtība ir ļoti līdzīga, to izpildes laikā var notikt personas provokācija vai uzkūdišana izdarīt prettiesiskas darbības. Šādas izpausmes ECT ieskatā nav pieļaujamas. Slepeni izmeklēšanas metožu lietojums vērtēts virknē ECT lietu, un no tām izriet ECT paustie pasākuma veikšanas principi (nosacījumi).

ECT lietas *Engel and others v. The Netherlands* spriedumā definēja trīs kritērijus, pēc kuriem tā vērtē, vai cita veida likumpārkāpumi atbilst krimināla rakstura pārkāpumam, t. i., vai personas prettiesiskā rīcība, kas sākotnēji kvalificēta kā disciplinār-pārkāpums vai administratīvais pārkāpums, atbilst krimināla nodarījuma būtībai. Šādā veidā ECT secina, vai lietā izskatītais gadījums ir piekritīgs Konvencijas 6. pantam [*Engel and others v. The Netherlands*, 82., 83. rindkopa]. Ja vērtētais disciplinār-pārkāpums vai administratīvais pārkāpums atbilst noziedzīga nodarījuma būtībai, gadījums tiek vērtēts atbilstoši visiem iepriekš lietās paustajiem pasākumu izpildes, tostarp slepeni izmeklēšanas metožu lietojuma, principiem. Šāds gadījums skatīts ECT lietā *Kuzmickaja v. Lithuania*, kur tiesa konstatēja, ka Lietuvā izmeklētais administratīvais pārkāpums atbilst krimināla pārkāpuma būtībai, tādēļ tā izmeklēšanā veiktais kontrolpirkums arī bija jāvērtē no slepeni izmeklēšanas metožu lietojuma principu viedokļa. Rakstā šis spriedums tiks pētīts padziļināti.

Policijas kontrolpirkuma veikšanas prasības un kārtība noteikta 2013. gada 20. augusta Ministru kabineta (MK) noteikumos Nr. 619 "Kontrolpirkuma veikšanas kārtība", taču noteikumos nav noteikta pasākuma izpildes procedūra, kuras ievērošana novērstu provokācijas iespējamību. Turklāt no šo noteikumu anotācijas sadaļas "Tiesiskā regulējuma mērķis un būtība" satura izriet, ka likumdevējs pasākuma veikšanu paredzējis arī tādu noziedzīgu nodarījumu atklāšanai, kuri noteikti Krimināllikuma 148., 206., 208., 221.¹ pantā.

Šī atklāsme iezīmē temata aktualitāti, jo, iespējams, liela daļa policijas kontrolpirkumu tiek veikti, neievērojot ECT paustos pasākuma veikšanas principus (nosacījumus) un, iespējams, tiek aizskartas Konvencijas 6. pantā noteiktās personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Mārcis Grinciuns. Slepeno izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Cilvēka pamattiesību aizskaršana no tiesībsargājošo iestāžu puses mūsdienīgā demokrātiskā sabiedrībā nav pieļaujama, tādēļ nepieciešams pētījums, lai konstatētu, vai normatīvajā regulējumā ir nepilnības un vai nepieciešams to pilnveidot.

Darba mērķis, materiāls un metodes

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai ECT noteikto slepeno izmeklēšanas metožu lietošanas principi ir attiecināmi arī uz likumā "Par policiju" noteiktā policijas kontrolpirkuma izpildi un vai spēkā esošais policijas kontrolpirkuma normatīvais regulējums nodrošina slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma nosacījumu (principu) ievērošanu. Balstoties uz pētījuma rezultātiem, tika sniegts priekšlikums normatīvā regulējuma pilnveidei.

Mērķa sasniegšanai izmantotas vispārējās zinātniskās pētījuma metodes: analīzes, salīdzinošā, modelēšanas un dedukcijas metode.

Lietojot analīzes metodi, tika pētīts ECT lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījums un lietā *Engel and others v. The Netherlands* paustie kritēriji. Tika noskaidroti apsvērumi, kas ECT vedināja lietā skatīto administratīvo pārkāpumu atzīt par krimināla pārkāpuma būtībai atbilstošu. Ar dedukcijas metodi tika konstatēts iemesls (kritērijs), kādēļ konkrētajā Lietuvas gadījumā pārkāpums tika atzīts par Konvencijas 6. pantam piekritīgu.

Analizējot lietas *Teixeira de Castro v. Portugal* un lietas *Veselov and others v. Russia* saturu, tika noskaidroti pētījuma kontekstā nozīmīgi ECT paustie slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma principi (nosacījumi). Analizējot lietas *Volkov and Adamskiy v. Russia* saturu un salīdzinot to ar iepriekšminētajiem gadījumiem, tika konstatēta slepenās izmeklēšanas metodes divējādā izpausme – tās ietvaros var tikt radīta prettiesisku rīcību izraisīta situācija vai vispārēja prettiesisku rīcību neizraisīta situācija.

Analizējot likuma "Par policiju", MK noteikumu Nr. 619 normas un MK noteikumu Nr. 619 likumprojekta "Kontrolpirkuma izdarīšanas kārtība" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma jeb anotācijas saturu, tika noskaidroti visi likumpārkāpumi, kuru izmeklēšanā bija paredzēts lietot policijas kontrolpirkumu. Veicot analīzi, tika noskaidrots, kādi sodi paredzēti par šo pārkāpumu izdarīšanu, un, lietojot salīdzinošo metodi, tie tika salīdzināti ar lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* analīzē noskaidrotajiem apstākļiem. Tika secināts, vai pētītie likumpārkāpumi atbilst krimināla pārkāpuma būtībai un vai tie ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam.

Izmantojot modelēšanas metodi, tika modelētas policijas kontrolpirkumā radāmās situācijas, lai secinātu, vai noskaidroto likumpārkāpumu izmeklēšanā, izpildot policijas kontrolpirkumu, pastāv provokācijas un kūdišanas risks.

Analizējot MK noteikumu Nr. 619 normas, tika secināts, kādi pasākuma īstenošanas nosacījumi MK noteikumos Nr. 619 ir noteikti šobrīd, un atbildēts uz jautājumu, vai tie nodrošina zināmo slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma principu (nosacījumu) ievērošanu.

Balstoties uz pētījuma rezultātiem, tiek sniegti priekšlikumi normatīvā regulējuma pilnveidei.

Mārcis Grinciūns. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

ECT lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* sprieduma analīze

Uzmanību šim tematam piesaistīja ECT lieta *Kuzmickaja v. Lithuania*, kurā tiesa skatīja gadījumu, kur Lietuvas policija, lai konstatētu pilsoņes Nataļjas Kuzmickajas prettiesiskās aktivitātes, kuras viņa veica, bārā strādājot par bārmeni, izpildīja kontrolpirkumu. ECT bija jāsecina, vai gadījums ir piekritīgs Konvencijas 6. pantam, un jākonstatē, vai izpildītajā kontrolpirkumā ir saskatāmas provokācijas pazīmes. Šķīta neierasti, ka ECT vērtē administratīvā pārkāpuma saturu, kurš, salīdzinot ar citiem ECT lietās skatītajiem likumpārkāpumiem, kuri ir krimināla rakstura nodarījumi, pēc nodarījuma būtības un radīto zaudējumu apmēra ir maznozīmīgs.

Lietas saturā izklāstīts, ka toreiz policija ieguva anonīmu informāciju, ka N. Kuzmickaja klientiem bārā servē alkoholiskos dzērienus, kuru tilpums neatbilst klientu pasūtītajam. Lai atklātu šo administratīvo pārkāpumu, policija nolēma izpildīt kontrolpirkumu.

2003. gada 23. aprīlī viens no trim pasākuma izpildē iesaistītajiem policijas darbiniekiem iegāja bārā, kur uzvedās kā parasts klients, un pasūtīja divas glāzes brendija. N. Kuzmickajai katrā glāzē bija jāiepilda pa 50 gramiem alkohola, taču viņa dzērienus pasniedza ar nepilnīgu daudzumu – vienā glāzē bija iepildīti 40 grami dzēriena, bet otrā glāzē – 44 grami.

Pēc sekmīga kontrolpirkuma tajā pašā dienā N. Kuzmickajai tika sastādīts administratīvā pārkāpuma protokols, kurā secināts, ka N. Kuzmickaja klientu apkrāpa par 0,96 litiem (tolaik aptuveni 0,28 eiro).

2003. gada 11. jūnijā Viļņas pilsētas otrā rajona tiesa N. Kuzmickaju atzina par vainīgu administratīvā pārkāpuma izdarīšanā, kas izpaudās klienta apkrāpšanā. Atbilstoši tolaik spēkā esošajam Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 163.¹ pantam N. Kuzmickajai tika piespriests naudas sods 240 litu apmērā (tolaik aptuveni 69,50 eiro). Pierādījumu kopumā ietilpa administratīvā pārkāpuma protokols, kontrolpirkuma rezultāti un trīs iesaistīto policijas darbinieku liecības. [Kuzmickaja, *The Facts* sadaļa, 2.–5. rindkopa]

N. Kuzmickaja centās sodu pārsūdzēt Lietuvas Augstākajā administratīvajā tiesā, taču viņas prasība tika noraidīta. Pēc noraidījuma viņa vērsās ECT. Iesniegumā N. Kuzmickaja norādīja, ka policijas darbinieki viņu ir pamudinājuši (uzkūdijuši) izdarīt pārkāpumu, izpildot kontrolpirkumu, kas nav regulēts Lietuvas Republikas likumos. Rezultātā viņai radušās nelabvēlīgas sekas. Iesniegumā tika pausti arī citi iespējamo pārkāpumu argumenti, taču tie rakstā netiks skatīti, jo nav saistīti ar pētījuma jautājumu.

Ņemot vērā, ka bija jāizskata administratīvā pārkāpuma gadījums, vispirms tiesai bija jāsecina, vai tas vispār ir piekritīgs ECT kompetencei – vai gadījums atbilst krimināla pārkāpuma būtībai un vai ir piemērojams Konvencijas 6. pants. Atbilstību tiesa vērtēja pēc jau iepriekš pieminētajiem kritērijiem, kuri izriet no lietas *Engel and others v. The Netherlands* sprieduma 82. un 83. rindkopas. Atbilstoši kritērijiem, pirmkārt, tiesa vērtēja pārkāpuma definējumu nacionālajā likumā, otrkārt, – tā būtību (raksturu)

Mārcis Grinciūns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

un, treškārt, – paredzētā soda raksturu un smaguma pakāpi, ko attiecīgajai personai var nākties izciest [Kuzmickaja, *The law sadaļa*, 5.–6. rindkopa]. Minētos kritērijus mēdz dēvēt par Engelsa kritērijiem.

Pirms Lietuvas Administratīvo pārkāpumu likuma normu analīzes jāuzsver Engelsa kritēriju nozīme Konvencijas 6. panta piemērošanas kontekstā. ECT, izskatot lietas *Engel and others v. The Netherlands* gadījumu, 80. rindkopā secināja, ka Konvenciju parakstījušās dalībvalstis disciplinārpārkāpumu gadījumus no kriminālpārkāpumiem izšķir dažādi. ECT uzdeva retorisku jautājumu, vai šajā gadījumā Konvencijas 6. pants vairs nav piemērojams tikai tāpēc, ka Konvencijas dalībvalsts iestāde gadījumu kvalificē kā disciplinārpārkāpumu, vai gluži pretēji – tas jāpiemēro, neskatoties uz pārkāpuma kvalifikāciju. Lietas 81. rindkopā ECT secināja, ka situācijā, ja Konvenciju parakstījusī dalībvalsts pēc saviem ieskatiem noziedzīgu nodarījumu var kvalificēt arī kā disciplinārpārkāpumu un tādā veidā personu saukt pie atbildības, Konvencijas 6. un 7. pantā paredzētās tiesības tiktu pakļautas dalībvalsts suverēnajai gribai [*Engel and others v. The Netherlands*, 80.–82. rindkopa]. Citiem vārdiem sakot, valsts var principiāli izšķirties pret personu vēsties disciplinārā (raksta kontekstā – administratīvā) kārtībā, nevis kriminālprocesuālā kārtībā, tādā veidā izvairoties no Konvencijā noteikto normu ietekmes un pat liedzot personai pilnīgākas aizstāvības iespējas, kādas tās ir kriminālprocesu iztiesāšanā.

Engelsa kritērijiem ir ļoti būtiska loma, lai Konvencijā noteiktās tiesības tiktu nodrošinātas visaptveroši, neaprobežojot likumpārkāpuma izskatīšanu tikai no dalībvalsts nacionālā normatīvā regulējuma un tā kvalifikācijas viedokļa, bet gan vērtējot tos pēc būtības (konceptuāli).

Turpinot lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījuma izpēti, jākonstatē, ka, lai noskaidrotu gadījuma atbilstību minētajiem Engelsa kritērijiem, ECT skatīja Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 163.¹ un 314. pantu.

Lietuvas Administratīvo pārkāpumu kodeksa (LAPK) 163.¹ pantā noteikts, ka par pircēju vai klientu apkrāpšanu persona tiek sodīta ar 20 līdz 500 litu lielu naudas sodu, savukārt uzņēmumu darbinieki, tostarp pašnodarbinātās fiziskās personas vai amatpersonas, tiek sodīti ar 100 līdz 1000 litu lielu naudas sodu [LAPK, 163.¹]. Savukārt kodeksa 314. pantā tolaik bija noteikts: ja likumpārkāpējs tiesas piespriesto sodu nesamaksā likumā noteiktajā termiņā, to var iekasēt no personas personiskā īpašuma vai aizstāt ar sabiedrisko darbu. Ja šīs alternatīvas nav iespējamas, tiesa sākotnēji piespriesto naudas sodu var aizstāt, piemērojot līdz 30 dienām ilgu administratīvo arestu [LAPK, 314. pants].

ECT secināja, ka likumā izteiktā pārkāpuma (krāpšanas) definējums nav viennozīmīgs (*decisive*). Tiesas skatījumā krāpšanai nenoliedzami piemīt krimināla pārkāpuma pazīmes (*connotations*), un secināts, ka normā paredzētajam naudas sodam piemīt gan atturošs (preventīvs), gan represīvs raksturs. Tiesa īpaši izcēla galējo soda smagumu, kāds var tikt piespriests situācijā, ja netiek apmaksāts sākotnēji piespriestais naudas sods. Balstoties uz šiem apsvērumiem, tiesa secināja, ka skatītais krāpšanas pārkāpums atbilst krimināla pārkāpuma būtībai un šajā gadījumā Konvencijas 6. pants ir piemērojams. [Kuzmickaja, *The law sadaļa*, 7. rindkopa]

Mārcis Grinciuns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Pēc Konvencijas 6. panta piemērojamības noskaidrošanas ECT kontrolpirkuma likumību izskatīja no vairāku ECT lietu spriedumu viedokļa. Kā tika minēts iepriekš, iesniedzēja N. Kuzmickaja pastāvēja uz to, ka viņa ir notiesāta, balstoties uz pierādījumiem, kas iegūti policijas kūdišanas rezultātā, izpildot Lietuvas likumos neregulētu pasākumu.

Pēc abu pušu argumentu izsvēršanas tiesa pauda, ka pasākuma regulējuma trūkums policijas aktivitātes tūlītēji nepadara par prettiesiskām vai patvaļīgām. Lietuvas likuma "Par policijas darbību" normas policijai bija paredzējušas vispārīgas pilnvaras atklāt un izmeklēt noziedzīgas darbības, kā arī vākt nepieciešamos pierādījumus [*Kuzmickaja v. Lithuania*, sadaļa *The law*, 12. rindkopa]. ECT ieskatā regulējums bija pietiekams un policijas darbības bija tiesiskas.

Lai secinātu, vai kontrolpirkuma izpildes laikā ir notikusi N. Kuzmickajas kūdišana, tiesa atsaucās divu lietu – *Teixeira de Castro v. Portugal* un *Lenkauskienė v. Lithuania* – spriedumiem, kur vienā gadījumā bija vērojama policijas iesaistīšanās narkotiku tirdzniecībā un otrā – dokumentu viltošanā. ECT norādīja, ka šajos divos gadījumos viss policijas aktivitāšu kopums bija prettiesisks. Ja policijas aktivitātes nebūtu pamatotas ar slepenās izmeklēšanas metodes lietošanas leģendu (aprakstu), tās faktiski pašas būtu vainīgas noziegumu izdarīšanā. [*Kuzmickaja v. Lithuania*, sadaļa *The law*, 13. rindkopa]

No tā, ka ECT salīdzina lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* vērtētā kontrolpirkuma izpildi ar divos citos spriedumos skatītiem slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas gadījumiem, autors secina, ka tiesa šajos gadījumos konstatētos metožu lietošanas principus attiecina arī uz lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījumu.

Lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* spriedumā tiesa norādīja uz būtisku apstākļu atšķirību, kādos kontrolpirkums tika izpildīts. Šajā gadījumā policijas darbinieks likumīgi iegādājās alkoholiskos dzērienus, kā to varēja izdarīt jebkurš cits cilvēks. Tiesa uzsvēra, ka dzēriena pasūtīšana bārā pēc būtības ir likumīga un, kā to raksturoja ECT, – pat banāla darbība. Tas nozīmē, ka policijas darbinieks, pasūtot dzērienus, nekādā veidā nevarēja ierosināt jeb provocēt personu pieņemt prettiesisku lēmumu. N. Kuzmickaja pati izlēma klientu apkrāpt, pasniedzot mazāku dzēriena tilpumu. Tieši šis faktors ECT ieskatā šo gadījumu atšķir no citiem gadījumiem, tostarp tādiem, kur narkotiku lietās kontrolpirkumus policijas uzdevumā veica trešās personas. [*Kuzmickaja v. Lithuania*, sadaļa *The law*, 14. rindkopa]

Kontrolpirkuma izpildes apstākļu salīdzinājumam jāvērs uzmanība uz lietā *Teixeira de Castro v. Portugal* konstatētajām policijas darbībām. Toreiz divi policijas darbinieki, slēpjot savu piederību policijai, izmeklēšanas metodes lietošanas leģendas ietvaros bija nodibinājuši kontaktu ar personu (sprieduma tekstā apzīmēta ar iniciāļiem V. S.), par kuru tiem bija radušās aizdomas, ka tā ir iesaistīta narkotiku – galvenokārt hašiša – izplatīšanā nelielos apmēros. Leģendētie policijas darbinieki cerēja, ka caur V. S. viņiem izdosies noskaidrot personu, kura V. S. piegādā narkotikas, pēc kā viņi šim piegādātajam varētu piedāvāt no viņa iegādāties vairākus kilogramus hašiša. V. S. nezināja, ka

Mārcis Grinciuns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

kontaktējas ar policijas darbiniekiem, un piekrita šādu piegādātāju atrast. Lai arī policijas darbinieki izdarīja spiedienu, V. S. nespēja šādu piegādātāju atrast. Pēcāk, saprazdami, ka V. S. nepazīst hašiša izplatītāju, viņi atkārtoti devās pie V. S. un teica, ka tagad viņi vēlas iegādāties heroīnu. V. S. pieminēja *Francisco Teixeira de Castro* kā cilvēku, kurš varētu heroīna piegādātāju atrast. Leģendētajiem policijas darbiniekiem izmeklēšanas gaitā izdevās iepazīties ar V. S. pieminēto *Francisco Teixeira de Castro*, komunikācijas gaitā viņš tiem pārdeva 20 gramu heroīna un tika aizturēts. [*Teixeira de Castro v. Portugal*, 9.–12. rindkopa]

Lietas *Teixeira de Castro v. Portugal* gadījuma izklāstā redzama būtiska atšķirība no lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījuma. Policijas darbinieku iniciatīva bija nopirkt narkotikas, kas ir prettiesiska darbība, un to apzinās visi sabiedrības locekļi. Savukārt lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījumā policijas darbinieks veica likumīgu darbību, kas neierosina prettiesisku rīcību. Tieši šis apstāklis šos gadījumus būtiski atšķir.

Lietas *Teixeira de Castro v. Portugal* spriedumā tiesa secināja, ka policijas rīcībā esošā informācija neliecināja, ka bez leģendēto policijas darbinieku iejaukšanās šis nodarījums būtu noticis. Policijas rīcībās nebija informācijas, kas ļautu *F. Teixeira de Castro* turēt aizdomās par narkotiku izplatīšanu; tieši pretēji – viņš nebija krimināli sodīts, kā arī pret viņu nebija uzsākta nekāda sākotnējā izmeklēšana. Tiesas ieskatā policijas darbinieku iesaiste gadījuma izmeklēšanā nebija daļa no narkotiku tirdzniecības apkarošanas operācijas, ko būtu ierosinājusi un uzraudzījusi nacionālā tiesa. [*Teixeira de Castro v. Portugal*, 38.–39. rindkopa]

Šajā sakarā jau agrāk veiktā pētījumā [Grinciuns, 81. lp.] ir secināts: ja iepriekš nav gūts apstiprinājums par personas noziedzīgo darbību, šāda domu ierosināšana leģendētas komunikācijas laikā ir provokatīva.

Policijas provokācijas rezultātā gūti pierādījumi nav pieļaujami. ECT lietas *Teixeira de Castro v. Portugal* sprieduma 36. rindkopā pauda nostāju, ka tiesa nevar attaisnot (*justify*) pierādījumu izmantošanu, kurus policija guva kūdīšanas (*incitement*) rezultātā. Kā tas tika skaidrots sprieduma 39. rindkopā, "to pieļaujot, apsūdzētie tiktu pakļauti riskam, ka viņu lietās jau no paša sākuma tiem tiktu liegtas tiesības uz taisnīgu tiesu". [*Teixeira de Castro v. Portugal*, 39. rindkopa]

Jāatzīmē, ka ECT ieskatā šis vispārīgais taisnīguma princips, kas izriet no Konvencijas 6. panta, attiecināms uz visiem noziegumu veidiem, sākot no vienkāršākajiem līdz pat vissarežģītākajiem [*Teixeira de Castro v. Portugal*, 36. rindkopa]. Šī principa būtība ir īpaši svarīga lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* kontekstā, jo tajā skatītais gadījums pēc nodarījuma būtības un radīto zaudējumu apmēra ir maznozīmīgs likumpārkāpums.

Jāsecina, ka būtiskākais apsvērums, kādēļ lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* vērtēto administratīvo pārkāpumu pielīdzināja kriminālpārkāpuma būtībai, ir galējā iespējamā soda smaguma pakāpe, kādu personai var nākties izciest – līdz 30 dienām ilgs administratīvais arests. Apsvērums ir saistīts ar to, ka, ja personas brīvība tiek ierobežota Konvencijas 6. pantā noteikto tiesību pārkāpuma rezultātā, tiek pārkāptas arī Konvencijas 5. pantā noteiktās personas tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību [Konvencija, 5. pants].

Mārcis Grinciūns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Otrs būtisks secinājums, kas gūts nodaļas ietvaros – administratīvā pārkāpuma atklāšanā veikts kontrolpirkums – ar nosacījumu, ja izmeklētais pārkāpums atbilst Engelsa kritērijiem, – tiek vērtēts pēc visiem ECT paustajiem slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principiem. Lietas *Teixeira de Castro v. Portugal* sprieduma 36. rindkopā paustā nostāja, ka "taisnīguma princips [...] attiecināms uz visiem noziegumu veidiem, sākot no vienkāršākajiem līdz pat vissarežģītākajiem", to apstiprina.

ECT noteikto slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principi ir attiecināmi arī uz likumā "Par policiju" noteiktā policijas kontrolpirkuma izpildi, tostarp izmeklējot administratīvos pārkāpumus.

Likumpārkāpumi, kuru izmeklēšanā paredzēts izmantot policijas kontrolpirkumu: šo likumpārkāpumu piekritība Konvencijas 6. pantam

Vispirms būtu jānoskaidro, kādus likumpārkāpumus ar policijas kontrolpirkumu Latvijā ir paredzēts atklāt un vai tie pēc būtības ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam.

Likumā "Par policiju" kontrolpirkums formulēts šādi: "Policijas darbiniekam [...] ir tiesības izdarīt kontrolpirkumu [...], lai novērstu un atklātu administratīvos pārkāpumus un noziedzīgus nodarījumus." [Likums "Par policiju", 12. panta 34. punkts]

No kontrolpirkuma tiesiskā formulējuma izriet, ka pasākumu paredzēts veikt arī, lai novērstu un atklātu noziedzīgus nodarījumus, kas šķietami tūlītēji vēsti, ka tā izpildē, vismaz attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu, ir jāievēro ECT paustie pasākuma izpildes principi. Var pieļaut, ka, iespējams, likumdevējs jēdzienu "kontrolpirkums" ir lietojis plašākā kontekstā, to attiecinot arī uz operatīvo eksperimentu, jo Valsts policija arī ir operatīvās darbības subjekts, kas ir tiesīga veikt operatīvo darbību, tostarp operatīvajās izstrādes lietās izpildīt operatīvo eksperimentu. Taču šādai regulējuma interpretācijai nevar piekrist, jo operatīvā eksperimenta izpildes veidi ir plašāki; tie sniedzas ārpus tiešā nozīmē saprotamā kontrolpirkuma izpaušmes robežām. Piemēram, kukuļa nodošana, kas notiek prokurora akceptētā operatīvajā eksperimentā, neatbilst kontrolpirkuma pazīmēm klasiskā (tiešā) izpratnē.

Krietni konkrētāks policijas kontrolpirkuma lietojuma skaidrojums izriet no MK noteikumu Nr. 619 likumprojekta "Kontrolpirkuma izdarīšanas kārtība" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojuma jeb anotācijas.

Anotācijā likumdevējs ir norādījis uz vairākām likumu normām, kurās noteiktos pārkāpumus paredzēts atklāt ar policijas kontrolpirkumu. Pētījuma kontekstā zīmīgi, ka likumdevējs ir uzskaitījis virkni Krimināllikuma pantu, kuros noteikti dažādi noziedzīgi nodarījumi.

Uzskatāmai analīzei anotācijā minētie pārkāpumi ir izdalīti divās tabulās: 1. tabulā – anotācijā minētie administratīvie pārkāpumi un par to izdarīšanu paredzētie pamatsodi, 2. tabulā – anotācijā minētie noziedzīgie nodarījumi un par to izdarīšanu paredzētie ar brīvības atņemšanu saistītie sodi (attēlots vieglākais un smagākais sods).

Mārcis Grinciņš. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Attiecībā uz izdalītajiem administratīvajiem pārkāpumiem mērķis ir šo pārkāpumu regulējumu salīdzināt ar lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* skatītā administratīvā pārkāpuma regulējumu, īpaši tos regulējuma aspektus, kuri ietver Engelsa kritēriju saturu. Īpaša uzmanība jāvērs uz tiem likumpārkāpumiem, kuru sodā paredzēta brīvības atņemšana (arests), jo tieši šis aspekts bija būtisks, lai ECT lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* skatīto pārkāpumu atzītu par Konvencijas 6. pantam piekritīgu.

1. tabula. MK noteikumu Nr. 619 likumprojekta "Kontrolpirkuma izdarīšanas kārtība" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumā minēto administratīvo pārkāpumu saraksts, kuru izmeklēšanā paredzēts izmantot policijas kontrolpirkumu

Nr.	Likuma norma	Aizliedzošā darbība	Paredzētie sodi (norādīti pamatsodi)
1.	Alkoholisko dzērienu aprites likuma 6. pants (sods paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 169. ³ pantā)	Alkoholisko dzērienu mazumtirdzniecības aizliegumi (viens no aizliegumiem – pārdot alkoholu no pulksten 22.00 līdz 8.00)	Fiziskajām personām – līdz septiņsimt eiro. Juridiskajām personām – līdz septiņtūkstoš simt eiro , konfiscējot šīs preces un to pārvietošanai (pārvadāšanai) izmantotos transportlīdzekļus vai bez konfiskācijas [6]
2.	Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 8. pants (sods paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 169. ³ pantā)	Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un uzpildes tvertņu pārdošanas aizliegumi (viens no aizliegumiem – pārdot minētos produktus personām, kuras ir jaunākas par 18 gadiem)	Fiziskajām personām – līdz septiņsimt eiro. Juridiskajām personām – līdz septiņtūkstoš simt eiro , konfiscējot šīs preces un to pārvietošanai (pārvadāšanai) izmantotos transportlīdzekļus vai bez konfiskācijas [5]
3.	Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155. panta trešā daļa	Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu pārdošana nepilngadīgajiem	Pārdevējam – līdz trīssimt piecdesmit eiro. Juridiskajām personām – līdz tūkstoš četršimt eiro [7]
4.	Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155. panta ceturrtā daļa	Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu pārdošana nepilngadīgajiem	Pārdevējam – līdz septiņsimt eiro. Juridiskajām personām – līdz septiņtūkstoš simt eiro [7]

Mārcis Grinciuns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

No 1. tabulā attēlotā secināms, ka par likumprojekta anotācijā minēto administratīvo pārkāpumu izdarīšanu likums neparedz administratīvo arestu, kas, kā secināts iepriekš, ECT ieskatā bija būtisks aspekts, lai lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* skatīto gadījumu atzītu par Konvencijas 6. pantam piekritīgu. Par 1. tabulā minēto pārkāpumu izdarīšanu paredzēti dažāda apmēra naudas sodi.

2. tabula. Anotācijā minēto noziedzīgo nodarījumu saraksts, kuru izmeklēšanā paredzēts izmantot policijas kontrolpirkumu

Nr.	Likuma norma	Aizliedzošā darbība	Paredzētie sodi (norādīti ar brīvības atņemšanu saistīti sodi)
1.	Krimināllikuma 148. pants	Autortiesību un blakustiesību pārkāpšana	Vieglākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem. Smagākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz sešiem gadiem
2.	Krimināllikuma 166. pants	Pornogrāfiska vai erotiska rakstura materiālu ieviešana, izgatavošana un izplatīšanas noteikumu pārkāpšana	Vieglākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem. Smagākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz sešiem gadiem
3.	Krimināllikuma 206. pants	Preču zīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana	Vieglākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz diviem gadiem. Smagākais sods – brīvības atņemšana uz laiku līdz sešiem gadiem
4.	Krimināllikuma 208. pants	Aizliegta uzņēmējdarbība	Brīvības atņemšana uz laiku līdz trim gadiem
5.	Krimināllikuma 221. pants	Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīga uzglabāšana, pārvietošana (pārvadāšana) un realizācija	Vieglākais sods – brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam. Smagākais sods – brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem
6.	Krimināllikuma 221. ¹ pants	Nelikumīga alkoholisko dzērienu realizācija	Vieglākais sods – brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam. Smagākais sods – brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem [2]

Mārcis Grinciuns. Slepeno izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Attiecībā uz naudas sodiem jānorāda, ka lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* sadaļas *The Law* 5. rindkopā ECT pauda apsvērumus, ka Lietuvas nacionālās tiesas piespriests naudas sods N. Kuzmickajai bija smags sods, jo tas bija ekvivalents viņas tā laika mēnešalgai [*Kuzmickaja v. Lithuania* sadaļa *The Law*, 5. rindkopa]. Šī aspekta dēļ ECT skatīja likumā paredzētās sekas gadījumā, ja sods netiek samaksāts. Kā tika noskaidrots iepriekš, smagākās sekas bija līdz 30 dienām ilgs administratīvais arests.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 300. pantā noteikts, "ja parādnieks nav samaksājis naudas sodu [...] noteiktajā termiņā, piedziņu veic tiesu izpildītājs Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā" [LAPK, 300. pants]. Naudas soda aizstāšana ar administratīvo arestu likumā nav paredzēta.

Lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* tiesa salīdzināja soda naudas apmēru ar sodītā vidējiem mēneša ienākumiem, taču no sprieduma satura neizriet skaidrs kritērijs jeb soda un ienākumu attiecība, kas būtu atzīstama par ievērojamu sodu Engelsa kritērija izpratnē. Ņemot vērā skaidra kritērija trūkumu un to, ka neviens no skatītajiem administratīvo pārkāpumu sodiem nav saistīts ar brīvības atņemšanu, raksta turpinājumā 1. tabulā minētie administratīvie pārkāpumi no piekritības Konvencijas 6. pantam viedokļa netiks skatīti. Var secināt, ka skatītie administratīvie pārkāpumi nekvalificējas Engelsa kritērijiem, taču tas nenozīmē, ka to atklāšanā ir pieļaujama personas uzkūdišana.

Otrajā tabulā redzams, ka par likumprojekta anotācijā minēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu ir paredzēti ar brīvības atņemšanu saistīti sodi. Brīvības atņemšanas termiņš ir no viena līdz pat astoņiem gadiem. Tas ir ievērojams brīvības atņemšanas ilgums, it īpaši, ja salīdzina ar, piemēram, lietā *Kuzmickaja v. Lithuania* skatīto smagāko iespējamo sodu – līdz 30 dienām ilgo administratīvo arestu. Ir skaidrs, ka 2. tabulā skatītie noziedzīgie nodarījumi ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam.

Attiecībā uz skatītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem jāsecina, ka tie, bez šaubām, ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam.

Policijas kontrolpirkumā radāmie apstākļi un tā regulējumā noteiktie pasākuma veikšanas nosacījumi

Būtu jānoskaidro, vai policijas kontrolpirkuma izpildē vispār pastāv provokācijas risks, t. i., vai tabulās skatīto likumpārkāpumu izmeklēšanā policijas kontrolpirkumu var izpildīt, neierosinot prettiesisku rīcību izraisīšu situāciju, kā tas konstatēts lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījumā.

Papildus tam nepieciešams noskaidrot, kādi policijas kontrolpirkuma izpildes nosacījumi normatīvajos aktos ir noteikti šobrīd un vai tie nodrošina jau zināmo slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma principu (nosacījumu) ievērošanu. Piemēram, vai policijas kontrolpirkuma izpildes regulējumā ir ietverts nosacījums, ka pasākums īstenojams tikai tad, ja policijas rīcībā ir pietiekams pamatojums, kas norāda uz personas veiktajām prettiesiskajām aktivitātēm. Vai, piemēram, regulējumā ir noteikts nosacījums, ka pasākuma izpildi uzrauga neatkarīga iestāde, kā tas operatīvā eksperimenta gadījumā noteikts ODL

Mārcis Grinciūns. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

15. panta trešajā daļā. Šie likumos ietvertie nosacījumi īsteno ECT paustos principus, kā rezultātā tiek izslēgta vai būtiski ierobežota provokācijas izpausme.

Iepriekš tika konstatēta sakarība – ja, izmantojot slepeni izmeklēšanas metodi, netiek radīta prettiesisku rīcību izraisīša situācija, pasākuma izpildē provokācija nevar izpausties. Lai konstatētu, vai noteiktu pārkāpumu (sk. 1. un 2. tab.) izmeklēšanā var izpausties provokācija, tika modelētas policijas kontrolpirkuma situācijas un skatīts, vai, tās izmantojot, tiek radīta prettiesisku rīcību izraisīša situācija (s. 3. tab.).

3. tabula. Policijas kontrolpirkuma situācijas, kas tiek radītas atbilstoši izmeklētā likumpārkāpuma izpausmei

Nr.	Izmeklētais likumpārkāpums	Policijas kontrolpirkuma laikā radāmā situācija	Radītās situācijas raksturs (prettiesiska / vispārēja)
1.	Alkoholisko dzērienu aprites likuma 6. pants (sods paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 169. ³ pantā)	Komunicējot ar pārdevēju, tiek ierosināts pārdot alkoholu laikā, kad to darīt ir aizliegts	Prettiesisku rīcību izraisīša situācija
2.	Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likuma 8. pants (sods paredzēts Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 169. ³ pantā)	Komunicējot ar pārdevēju, tiek ierosināts pārdot tādas preces, kuras pārdot nepilngadīgajiem ir aizliegts	Prettiesisku rīcību izraisīša situācija
3.	Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 155. panta trešā un ceturtā daļa	Komunicējot ar pārdevēju, tiek ierosināts pārdot tādas preces, kuras pārdot nepilngadīgajiem ir aizliegts	Prettiesisku rīcību izraisīša situācija
4.	Krimināllikuma 148. pants. Autortiesību un blakustiesību pārkāpšana	Situācijā, ja komunikācijas laikā personai tiek prasīts legāls produkts, tad radītie apstākļi neizraisa prettiesisku rīcību (skatīt ECT lietas <i>Volkov and Adamskiy v. Russia</i> sprieduma 7. rindkopu [atsauce]). Savukārt, ja komunikācijas laikā tiek ierosināts pārdot, piemēram, nelicencētu programmatūru, tiks radīti prettiesisku rīcību izraisīša situācija	Atkarīgs no radītajiem apstākļiem. Iespējama gan prettiesisku rīcību izraisīša situācija, gan vispārēja, prettiesisku rīcību neierosinoša situācija

(3. tabulas turpinājumu sk. nākamajā lpp.)

Mārcis Grinciuns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

3. tabulas turpinājums

Nr.	Izmeklētais likumpārkāpums	Policijas kontrolpirkuma laikā radāmā situācija	Radītās situācijas raksturs (prettiesiska / vispārēja)
5.	Krimināllikuma 166. pants. Pornogrāfiska vai erotiska rakstura materiālu ieviešana, izgatavošana un izplatīšanas noteikumu pārkāpšana	Situācijā, ja komunikācijas laikā personai tiek prasīts legāls pakalpojums (prece), pārbaudot, vai persona piedāvās arī nelegālu produktu, tad radītie apstākļi neizraisa prettiesisku rīcību. Savukārt, ja komunikācijas laikā tiek izrādīta vēlme iegūt, piemēram, ar bērnu pornogrāfiju saistītus materiālus, tiks radīta prettiesisku rīcību izraisoša situācija	Atkarīgs no radītajiem apstākļiem. Iespējama gan prettiesisku rīcību izraisoša situācija, gan vispārēja, prettiesisku rīcību neierosinoša situācija
6.	Krimināllikuma 206. pants. Preču zīmes, citas atšķirības zīmes un dizainparauga nelikumīga izmantošana	Situācijā, ja komunikācijas laikā personai tiek prasīts legāls produkts ar īstu (neviltotu) preču zīmi, pārbaudot, vai persona piedāvās arī nelegālu produktu, tad radītie apstākļi neizraisa prettiesisku rīcību. Savukārt, ja komunikācijas laikā tiek izteikta vēlme iegādāties, piemēram, precī ar viltotu preču zīmi, tiks radīta prettiesisku rīcību izraisoša situācija	Atkarīgs no radītajiem apstākļiem. Iespējama gan prettiesisku rīcību izraisoša situācija, gan vispārēja, prettiesisku rīcību neierosinoša situācija
7.	Krimināllikuma 208. pants. Aizliegta uzņēmējdarbība	Komunicējot ar personu, tiek ierosināts veikt darījumu ar personas uzņēmumu	Vispārēja, prettiesisku rīcību neizraisoša situācija
8.	Krimināllikuma 221. pants. Alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu nelikumīga uzglabāšana, pārvietošana (pārvadāšana) un realizācija	Komunicējot ar personu, tiek ierosināts nelikumīgi pārdot alkoholiskos dzērienus vai tabakas izstrādājumus	Prettiesisku rīcību izraisoša situācija
9.	Krimināllikuma 221. ¹ pants. Nelikumīga alkoholisko dzērienu realizācija	Komunicējot ar personu, tiek ierosināts pārdot nelegāli izgatavotu (ražotu) vai viltotu alkoholisko dzērienu	Prettiesisku rīcību izraisoša situācija

Mārcis Grinciūns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

No 3. tabulā modelētajām situācijām izriet, ka piecos no deviņiem skatītajiem likumpārkāpumiem policijas kontrolpirkuma izpildē vienmēr tiks radīta prettiesisku rīcību izraisoša situācija. Tikai viena likumpārkāpuma izmeklēšanā prettiesisku rīcību izraisoša situācija netiks radīta. Savukārt trīs likumpārkāpumu izmeklēšanā policijas kontrolpirkumā var tikt radīta gan prettiesisku rīcību izraisoša situācija, gan vispārēja, prettiesisku rīcību neizraisoša situācija. Tas atkarīgs no pasākumā radītajiem apstākļiem.

Šajā sakarā jāmin ECT lietā *Volkov and Adamskiy v. Russia* sprieduma 7. rindkopā aprakstītā situācija, kur leģendēts policijas darbinieks, atsaucoties uz internetā ievietoto datortehnikas remontu pakalpojumu sludinājumu, vērsās pie sludinājumu ievietojušās personas, kurai lūdza veikt datora remontu un datoram nepieciešamās programmatūras instalāciju. Policijas darbinieks neierosināja instalēt pirātisku programmatūru, taču persona sarunā pati to piedāvāja izdarīt. Arī šajā gadījumā, līdzīgi kā lietas *Kuzmickaja v. Lithuania* gadījumā, leģendētais policijas darbinieks veica likumīgu darbību, tādēļ provokācija nevarēja izpausties.

Minētajā gadījumā policijas darbinieks pats varēja ierosināt, lai persona datorā instalē pirātisko programmatūru, taču tādā gadījumā pastāvētu provokācijas risks. Lai to izslēgtu, jāizpildās vairākiem priekšnosacījumiem, un viens no būtiskākajiem – pirms pasākuma izpildes jābūt iegūtai pamatotai informācijai, kas norāda uz personas veiktajām prettiesiskajām aktivitātēm. No situācijas apraksta izriet, ka atsevišķos gadījumos policijai ir iespēja izvēlēties, kādu situāciju radīt. Izvēloties radīt ikdienišķu, prettiesisku rīcību neizraisošu situāciju, no provokācijas riska iespējams izvairīties pilnībā.

Tātad vairāku pētīto likumpārkāpumu izmeklēšanā, izpildot policijas kontrolpirkumu, var notikt personas provokācija izdarīt prettiesiskas darbības. Tādēļ ir svarīgi noskaidrot, kādi nosacījumi policijas kontrolpirkuma tiesiskajā regulējumā ir ietverti šobrīd un vai tie ierobežo provokācijas risku.

MK noteikumu Nr. 619 pirmajā punktā rakstīts, ka šie noteikumi nosaka prasības, kas jāievēro, iesaistot personu kontrolpirkuma veikšanā, un kārtību, kādā veicams kontrolpirkums [MK noteikumi Nr. 619, 1. punkts]. Var secināt, ka šajos MK noteikumos ir ietverti visi ar policijas kontrolpirkuma izpildi saistītie noteikumi.

Iepazīstoties ar noteikumu saturu, jāsecina, ka tie galvenokārt regulē nepilngadīgo personu iesaisti kontrolpirkuma izpildē. Raksta kontekstā būtiskākais pasākuma izpildes nosacījums, kas izriet no MK noteikumiem Nr. 619, ir lēmuma par personas iesaistīšanu kontrolpirkuma veikšanā sagatavošana [MK noteikumi Nr. 619, 6. punkts]. Taču tiesību normā nav norādes, ka lēmumā jāatspoguļo, piemēram, pasākuma veikšanas pamatojums, kā arī nav noteikta pasākuma uzraudzība, ko veic neatkarīga iestāde.

Sarunās ar Valsts policijas darbiniekiem, kuri praksē ir izpildījuši šo pasākumu, tika noskaidrots, ka, lai veiktu policijas kontrolpirkumu, darbiniekam jāstāda lēmums par pasākuma veikšanu, kurš jāaskaņo ar darbinieka tiešo priekšnieku. Pasākuma izpildes uzraudzību neatkarīga iestāde praksē neveic. Runājot par pasākuma veikšanas pamatojumu, aptaujātie paskaidroja, ka lēmumā pamatojums ir jānorāda, taču no sarunas varēja noprast, ka tas var būt visai virspusējs (neskaidri pamatojuma kritēriji). Piemēram,

Mārcis Grinciūns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

pamatojuma kontekstā tika minēta Iekšlietu ministrijas mājaslapa "Informācija par nelegālā alkohola, cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām", kurā jebkurš cilvēks anonīmi kartē var atzīmēt adreses, kurās tiek tirgots nelegālais alkohols (<https://www.ic.iem.gov.lv/gis2/index.php>). Tika paskaidrots, ka šāda anonīma informācija var tikt izmantota, lai adresē īstenotu kontrolpirkumu.

Šī rīcība ir pretrunā ECT lietas *Ramanauskas v. Lithuania* sprieduma 67. rindkopā noteiktajam, ka slepenu izmeklēšanas metožu izmantošanu nedrīkst pamatot ar baumām [*Ramanauskas v. Lithuania*, 67. rindkopa]. Par baumām uzskatāma, piemēram, tāda informācija, kas iegūta no iestādes slepenajiem vai anonīmiem informācijas avotiem un nav pārbaudīta. Tikai pēc informācijas pārbaudes var konstatēt, vai un cik daudz tā atbilst patiesībai un vai tā norāda uz noziedzīgām personas aktivitātēm. Ja salīdzina no mājaslapas iegūto anonīmo informāciju ar informāciju, kas iegūta no konfidenciāla avota, tad jāsecina, ka tā ir daudz apšaubāmāka. Šāds secinājums gūts, jo šādas informācijas ieguve notikusi bez tieša kontakta ar policijas darbinieku, un tas nozīmē, ka personai nebija jāpārvar psiholoģiska barjera samelot un policijas darbiniekam nebija iespēja novērtēt informācijas sniedzēja uzvedību un vērtēt tā rīcības motivāciju.

Aptaujātie policijas darbinieki atklāja, ka nelegālo alkohola tirdzniecības vietu gadījumi tiek izmeklēti arī administratīvās lietvedības gaitā. Saņemot informāciju par šādu iespējamo nelegālā alkohola tirdzniecības vietu, policijā tiek ierosināta administratīvā lietvedība, kurā bieži vien tiek lemts izpildīt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 256.¹ pantā paredzēto administratīvā pārkāpuma vietas apskati (publiski nepieejamas telpas apskate). Tās laikā iespējams pārliecināties, vai adresē atrodas nelegālais alkohols, vai arī konstatēt pazīmes, kas norāda, ka tas tur tiek slēpts. Likums nosaka, ka apskati var izdarīt ar īpašnieka (valdītāja, turētāja) piekrišanu vai rajona (pilsētas) tiesas tiesneša lēmumu, kas pieņemts, pamatojoties uz amatpersonas pieteikumu un tam pievienotajiem materiāliem [Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss]. Policijas darbinieks norādīja, ka parasti pasākumu izpilda ar tiesneša akceptu, jo īpašnieka (valdītāja, turētāja) piekrišana likumsakarīgi vairumā gadījumu netiek dota. Interesanti, ka situācijā, ja tiesnesis uzskata, ka pamatojums nepubliciskas vietas apskates veikšanai nav pietiekams, policijas darbinieks redzeslokā nonākušajā adresē tik un tā var veikt kontrolpirkumu. Kā tika minēts iepriekš, kontrolpirkuma veikšana jāsaucina tikai ar policijas darbinieka tiešo priekšnieku.

Zīmīgi, ka situācijā, ja nelegālajā alkohola tirdzniecības vietā policijas kontrolpirkumā tiek nopirkts alkohols (bez akcīzes zīmes vai ar citas valsts akcīzes zīmi), persona, kura alkoholu pārdeva, ir saucama pie kriminālatbildības Krimināllikuma 221.¹ panta kārtībā, savukārt, ja nelegālais alkohols adresē tiek pamanīts publiski nepieejamas telpas apskates laikā, tad, ja atrastā nelegālā alkohola daudzumā absolūtā spirta daudzums nepārsniedz 10 litrus, persona saucama pie administratīvās atbildības Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksa 170.² panta kārtībā. Nelikumīga alkoholisko dzērienu realizācija ir krimināli sodāma, savukārt glabāšana – administratīvi. Tādēļ personai smagākas tiesiskās sekas var rasties gadījumā, kad pret to tiek izpildīts pasākums, kas veikts bez neatkarīgas iestādes uzraudzības.

Mārcis Grinciņš. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Šajā sakarā jāmin ECT lietas *Veselov and others v. Russia* sprieduma 93. rindkopā paustais secinājums, ka robeža starp likumīgu leģendēta pasākuma veicēja darbību un noziegumu pamudinošu (uzkūdošu) darbību tiek pārkāpta biežāk, ja nacionālais normatīvais regulējums neparedz skaidru un paredzamu slepeno izmeklēšanas metožu lietojuma procedūru; vēl jo vairāk, ja trūkst metodes lietojuma pienācīgas uzraudzības kā tādas [*Veselov and others v. Russia* sprieduma 93. rindkopa]. ECT izcēla, ka lietā *Veselov and others v. Russia* skatītā kontrolpirkuma izpilde tika ierosināta ar vienkāršu administratīvo lēmumu, turklāt šo lēmumu pieņēma tā pati iestāde, kura pati vēlāk izpildīja šo ierosināto kontrolpirkumu. Tiesa secināja, ka iestādes lēmumā bija ļoti maz informācijas par plānotā kontrolpirkuma izpildes iemesliem un mērķiem, kā arī pasākuma izpilde nebija pakļauta ne tiesas, ne citas neatkarīgas iestādes uzraudzībai (kontrollei). Pieņemot lēmumu, nebija nepieciešams to pamatot, un nacionālajā likumā nebija nekādu norāžu par procedūru (nosacījumiem), kas būtu jāievēro. [*Veselov and others v. Russia* sprieduma 104. rindkopa]

Šie ECT secinājumi pilnībā saskan ar situāciju, kāda konstatēta pētītā policijas kontrolpirkuma gadījumā – neskaidra pasākuma izpildes procedūra (nosacījumi), neskaidri pamatojuma kritēriji, netiek nodrošināta neatkarīgas iestādes uzraudzība.

Saistībā ar normatīvā regulējuma trūkumu ECT lietas *Veselov and others v. Russia* sprieduma 105. rindkopā norādīja, ka citās dalībvalstīs šādu slepeno izmeklēšanas metožu lietošana ir pakļauta striktiem noteikumiem. Lielākajā daļā valstu uzraudzību un kontroli veic tiesa vai prokuratūra, savukārt tajās valstīs, kurās atļauju izsniegšanas procedūrā šīs iestādes nav iesaistītas, uzraudzību veic lēmējinstiūcijas, kuras ir nodalītas no dienestiem, kas veic konkrēto pasākumu. Iestādei šāda pasākuma nepieciešamība ir jāpamato lēmējinstiūcijā. [*Veselov and others v. Russia* sprieduma 104. rindkopa]

Attiecībā uz kontrolpirkuma akceptēšanas kārtību lietas *Veselov and others v. Russia* sprieduma 103. rindkopā ECT atzīmēja, ka Krievijas nacionālajā likumā, kas regulē kontrolpirkuma akceptēšanas un uzraudzības kārtību, tika konstatēti trūkumi jau agrāk skatītās lietās – *Vanyan v. Russia* un *Khudobin v. Russia*. ECT pauda, ka, lai gan personai nevēlamas situācijas (*entrapment*) radišana 2007. gada grozījumos tika stingri aizliegta, nevienā normatīvajā aktā nav sniegta šī termina definīcija vai interpretācija, kā arī nav atrodami kādi praktiski norādījumi, lai no šī pārkāpuma varētu izvairīties.

Šo ECT norādījumu kontekstā jānorāda uz ODL normās ietvertajiem nosacījumiem, kas izslēdz vai būtiski ierobežo provokācijas un kūdišanas izpausmi, piemēram, operatīvā eksperimenta izpildē. ODL 4. panta otrajā daļā noteikts, ka, veicot operatīvās darbības pasākumus, aizliegts kūdit personas uz noziedzīgu rīcību, savukārt ODL 15. panta trešajā daļā noteikts, ka operatīvā eksperimenta izpildes uzraudzību veic prokuratūra. Operatīvā eksperimenta veikšanas pamatojuma raksturojums atrodams ODL 22. panta pirmajā daļā: pasākums veicams, "ja operatīvās darbības subjekta rīcībā ir informācija par konkrētām personām [...], un tā dod pietiekamu pamatu turēt šīs personas aizdomās par noziedzīga nodarījuma gatavošanu vai izdarīšanu [...]" Šie nosacījumi atbilst ECT minētajiem pasākumu veikšanas principiem, un tie teorētiski izslēdz provokācijas un kūdišanas izpausmi.

Mārcis Grinciuns. Slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

Nodaļas izskaņā jāsecina, ka šobrīd policijas kontrolpirkuma tiesiskajā regulējumā nav ietverti pasākuma īstenošanas nosacījumi, kas realizē ECT pausto slepenu izmeklēšanas metožu lietojuma principu ievērošanu, kuri izslēdz vai būtiski ierobežo provokācijas un kūdišanas izpausmi.

Secinājumi un priekšlikumi

Pētījumā konstatēts, ka skatītie administratīvie pārkāpumi, kuru atklāšanā paredzēts veikt policijas kontrolpirkumu, nekvalificējas pētījumā skatītajiem Engelsa kritērijiem, tādēļ secināts, ka tie nav piekritīgi Konvencijas 6. pantam un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) kompetencei. Var secināt, ka ECT noteiktie slepenu izmeklēšanas metožu lietošanas principi nosacīti nav attiecināmi uz administratīvo pārkāpumu atklāšanā veikto policijas kontrolpirkumu.

Tomēr ir skaidrs, ka demokrātiskā valstī pēc būtības nedrīkst pieļaut situāciju, ka persona tiek sodīta par pārkāpumu, kuru policija konstatē policijas veiktas provokācijas vai uzkūdišanas rezultātā. Tas ir vispārējs tiesībsargājošo iestāžu darbības princips demokrātiskā valstī, un tas nav obligāti jāsaista ar ECT paustajām atziņām ECT lietu spriedumos.

Vienlaikus būtu nepareizi administratīvo pārkāpumu izmeklēšanā noteikt sarežģītus kontrolpirkuma izpildes nosacījumus, tostarp pasākuma veikšanas pamatojuma nosacījumus. Ņemot vērā administratīvo pārkāpumu raksturu un par to izdarīšanu paredzētos sodus, kuri lielākoties ir audziņoši un tieši neskar cilvēka pamattiesības, būtu jāļauj, piemēram, alkoholisko dzērienu un tabakas izstrādājumu pārdošanas nepilngadīgajiem aizlieguma noteikumu ievērošanas pārbaudes (u. c. skatīto administratīvo pārkāpumu) policijas kontrolpirkuma ietvaros veikt resoriskajās pārbaudēs bez īpaša pamatojuma, kurā teorētiski būtu jābūt ietvertai pārbaudītai informācijai, kas apliecina, ka šādas prettiesiskas aktivitātes konkrētajā tirdzniecības vietā ir notikušas agrāk. Ja šādi nosacījumi tomēr tiek iekļauti, šķietami pašsaprotamās tirdzniecības vietu pārbaudēs policijai būtu jāiegulda salīdzinoši apjomīgs darbs pasākuma pamatojuma iegūšanai, kas nav efektīvi un nav samērīgi ar izmeklēto pārkāpumu būtību un smagumu.

Attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, kuru atklāšanā paredzēts veikt policijas kontrolpirkumu, secināts, ka to izmeklēšanās veiktā policijas kontrolpirkuma izpildei pilnībā jāatbilst visiem ECT paustajiem slepenu izmeklēšanas metožu lietojuma principiem, kas attiecas uz noziedzīgas situācijas radīšanu. Noziedzīgi nodarījumi ir piekritīgi Konvencijas 6. pantam un ECT kompetencei.

Veicot policijas kontrolpirkuma tiesiskā regulējuma izpēti, secināts, ka tie neatbilst ECT paustajiem principiem, turklāt praktisko situāciju modelēšanas gaitā iezīmējas būtiski cilvēka pamattiesību aizskārums riski, kas saistīti ar pasākuma veikšanas uzraudzības trūkumu.

Ņemot vērā pētījumā gūtos secinājumus, MK noteikumos Nr. 619 būtu lietderīgi ietvert nosacījumu, ka, izmeklējot noziedzīgus nodarījumus, kuros tiek radīta prettiesisku

Mārcis Grinciūns. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

rīcību izraisīša situācija, pasākuma veikšana ir jāsaskaņo ar neatkarīgu uzraugošo iestādi – tiesu.

Ar šo nosacījumu tiks panākta pasākuma uzraudzība, kuras gaitā neatkarīgā iestādē papildus vērtēs pasākuma veikšanas pamatojumu un sasniedzamos mērķus, tostarp vērtēs to no ECT tiesu prakses viedokļa.

Applicability of Principles for the Use of Secret Investigative Methods to the Test-Purchase Regulated by Law "On police"

Abstract

The article examines the relevance of the principles of the use of secret investigation methods (undercover operations) expressed by the European Court of Human Rights (ECHR) to the test-purchase measure set out in the Law "On police" (police test-purchase).

The police test-purchase mainly is used to detect administrative offences which are not subject to review by the ECHR, since the right to a fair trial provided in Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Convention) is reserved for defendants in criminal proceedings.

The question is whether the offences, where police test-purchase is used as part of investigation, are subject to Article 6 of the Convention, and if so, whether the regulatory framework for police control is in line with the principles (conditions) of the use of secret investigative methods expressed by the ECHR.

Keywords: operational activities, operational experiment, investigatory experiment, test-purchase, police test-purchase, principles of executing a test-purchase, entrapment, incitement, provocation.

Avoti un literatūra

Tiesību akti

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautiska konvencija. *Latvijas Vēstnesis. 143/144 (858/859)*, 13.06.1997.
2. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis. 199/200(1260/1261)*, 08.07.1998.
3. Operatīvās darbības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis. 131*, 30.12.1993.
4. Likums "Par policiju": Latvijas Republikas likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 31/32*, 15.08.1991.
5. Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis. 91*, 12.05.2016.
6. Alkoholisko dzērienu aprites likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis. 69*, 01.05.2004.

Mārcis Grinciuns. Slepeni izmeklēšanas metožu lietošanas principu attiecināmība uz likumā "Par policiju" paredzētā kontrolpirkuma izpildi

7. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. 51, 20.12.1984.
8. 2013. gada 20. augusta Ministru kabineta noteikumi Nr. 619 "Kontrolpirkuma veikšanas kārtība": Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 165, 26.08.2013.
9. Lietuvas Republikos administratīvo tiesību kodeksas. Lietuvas Republikos Aukšācija Taryba. *Vyriausybės žinios*, Nr. 1-1, 01.01.1985. Iegūts no: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20463/XhDMneowCx> [sk. 15.03.2020.].

Tiesu prakse

10. European Court of Human Rights: judgment of 8th June 1976: case of Engel and others v. The Netherlands, application No. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72. *Council of Europe*. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57479> [sk. 30.01.2020.].
11. European Court of Human Rights: judgment of 10th June 2008: case of Kuzmickaja v. Lithuania, application No. 7968/03. *Council of Europe*. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-87385> [sk. 30.01.2020.].
12. European Court of Human Rights: judgment of 9th July 1998: case of Teixeira de Castro v. Portugal: application No. 25829/94. *Council of Europe*. Iegūts no: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58193> [sk. 28.01.2020.].
13. European Court of Human Rights: judgment of 5th February 2008: case of Ramanauskas v. Lithuania: application No. 74420/01. *Council of Europe*. Iegūts no: <https://ej.uz/wxea> [sk. 27.04.2019.].
14. European Court of Human Rights: judgment of 2nd January 2013: case of Veselov and others v. Russia: application No. 23200/10, 24009/07 and 556/10. *Council of Europe*. Iegūts no: <https://ej.uz/45hp> [sk. 15.03.2020.].
15. European Court of Human Rights: judgment of 26th June 2015: case of Volkov and Adamskiy v. Russia: application No. 7614/09 and 30863/10. *Council of Europe*. Iegūts no: <https://ej.uz/18xs> [sk. 15.03.2020.].

Literatūra

16. Grinciuns, M. (2018). Operatīvās darbības likuma 4. pantā lietotā jēdziena "kūdit" atbilstība regulējuma mērķim. *Socrates*. 3(12). Iegūts no: <https://ej.uz/be5q> [sk. 28.01.2020.].
17. Iekšlietu ministrijas mājaslapa "Informācija par nelegālā alkohola, cigarešu un narkotiku tirdzniecības vietām." Iegūts no: <http://www.vp.gov.lv/?id=69&said=69&relid=13686> [sk. 15.03.2020.].
18. Ministru kabineta noteikumu projekts "Kontrolpirkuma izdarīšanas kārtība" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Nr. TA-1652. 2013. *Latvijas Republikas Ministru kabinets*. Iegūts no: <https://ej.uz/n9f7> [sk. 15.03.2020.].